

ВИЩА ШКОЛА

УДК 37.013.42:378.18:305

О. І. ВАСИЛЬЧЕНКО

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА НАПРЯМИ В РОЗРОБЦІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті аналізує основні принципи та напрями в розробці соціально-педагогічних умов формування гендерної культури студентів університету. Проведений теоретичний аналіз дав змогу визначити сутність гендерної культури студентів університету та основні принципи й напрями в розробці соціально-педагогічних умов формування гендерної культури студентів університету. Основними визначено такі принципи: гуманізму, природовідповідності, культуровідповідності та діалогічності. Охарактеризовано основні напрями: суспільний, професійний та сімейний. Визначено напрями, що відповідають найбільш вагомим видам життєдіяльності людини, де відбувається її гендерна соціалізація.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна культура студентів університету, формування, принцип, соціально-педагогічна умова, суспільна сфера, професійна сфера, сімейна сфера.

Динаміка змін сучасної вищої освіти вимагає від майбутнього фахівця бути ефективним під час міжособистісного спілкування в різних сферах суспільства, сприйняття нових гендерних відносин, вільних від патріархальних стереотипів та упереджень, дотримання ідеї гендерної рівності, яка лежить в основі гендерної культури.

Актуальним, на нашу думку, є питання щодо визначення основних принципів та напрямів з метою розробки соціально-педагогічних умов формування гендерної культури студентів університету.

Мета статті – охарактеризувати основні принципи та напрями розробки соціально-педагогічних умов формування гендерної культури студентів університету.

Питанню інтеграції гендерного підходу, гендерного виховання в системі освіти та аналізу поняття “гендерна культура” присвячені наукові праці О. Болотської, Ю. Бичихіна, С. Вихор, Т. Говорун, Т. Голованової, Н. Городнової, Т. Дороніної, О. Кікінежді, О. Кісь, В. Кравець, О. Луценко, І. Лисової, Н. Маркової, Л. Міщик, І. Мунтян, П. Терзі, О. Цокур та ін.

Згідно з гендерним словником, *гендерна культура* – “сукупність ставово-рольових цінностей у суспільних сферах буття та відповідних до них потреб, інтересів і форм діяльності, зумовлена демократичним устроєм і пов’язаними з ними демократичними інституціями” [4].

Багатоаспектне вивчення поняття “гендерна культура” дало нам змогу охарактеризувати сутність гендерної культури студентів університету як створення, функціонування та передачу її основних складових (гендерні цінності, гендерні знання, гендерні норми поведінки), заснованих на ідеї

гендерної рівності, завдяки якій можливі уникнення гендерних упереджень, сприйняття власної унікальної гендерної ідентичності та шанобливе ставлення до різних проявів гендерної ідентичності інших, тобто виявлення гендерно доцільної поведінки.

Проведений теоретичний аналіз з гендерних досліджень, а також аналіз досвіду гендерних практик дав змогу визначити положення, які ми беремо за основу для розробки соціально-педагогічних умов формування гендерної культури студентів університету, а саме:

- в основі формування гендерної культури студентів університету повинна бути ідея гендерної рівності, яка відповідає соціальному запиту, вимогам демократичного суспільства, задекларованим у Програмі розвитку ООН “Україна в 2015 році. Цілі розвитку тисячоліття, адаптовані для України”, щодо досягнення гендерної рівності [5];

- на процес формування гендерної культури студентів університету впливають, з погляду теорії соціального конструювання гендеру: по-перше, соціальні та культурні цінності, знання, норми, стереотипи, упередження, які оточують особистість студента під час гендерної соціалізації; по-друге, психофізіологічні особливості студентської молоді, її гендерні характеристики;

- провідним механізмом формування гендерної культури студентів університету є діяльність студентів у навчальний та позанавчальний час у процесі професійної підготовки.

Виходячи з окреслених нами вимог до змісту процесу формування гендерної культури студентів університету, основними принципами, на нашу думку, є такі:

- гуманістичної спрямованості, який визнає цінність людини як особистості, її право на розвиток та прояв власних здібностей. Рівність та справедливість, згідно із цим принципом, стають бажаною нормою відносин у суспільстві, яка стимулює саморегуляцію та рефлексію, сприяє розвитку відчуття гідності, відповідальності;

- природовідповідності, який вимагає відповідності навчання та виховання закономірностям розвитку, здібностям, інтересам, тих, хто навчається, та створення умов для розвитку цих здібностей;

- культуровідповідності, згідно з яким під час виховання необхідним є врахування часу та місця виховання людини, особливостей загальної культури вихованців, надання переваги загальнолюдським цінностям культури, які визнають людину як самоцінність, сім'ю – як основу природньої середовища її існування, знання – як основу діяльності, культуру – як соціальний досвід;

- діалогічності, паритетності при спілкуванні, який ґрунтується на уникненні гендерних стереотипів, упереджень, агресивних та сексистських висловлювань і сприяє активній участі всіх учасників міжособистісних відносин під час спільної діяльності.

Розуміючи різноманітність досліджень суспільства, на нашу думку, необхідно визначити основні напрями розробки соціально-педагогічних

умов формування гендерної культури студентів університету згідно з найбільш вагомими видами життєдіяльності людини, в яких відбуваються її гендерна соціалізація, становлення особистості та засвоєння головних складових гендерної культури.

Отже, розробка соціально-педагогічних умов формування гендерної культури студентів університету повинна відбуватися за такими напрямками:

- суспільний;
- професійний;
- сімейний.

Кожен з них має свої особливості, але вони пов'язані між собою, адже особистість, яка є носієм тих чи інших цінностей культури свого найближчого оточення з орієнтацією або на домінування однієї статі над іншою, або на паритетні взаємовідносини, зберігає, транслює їх та відповідно реалізує моделі поведінки між особами різної статі, представляючи свою гендерну культуру, яка не завжди ґрунтується на ідеї дотримання гендерної рівності, забезпеченні рівних можливостей для представників різної статі.

Таким чином, у межах кожного напрямку соціально-педагогічна умова повинна забезпечувати засвоєння основних складових гендерної культури студентів університету шляхом усунення найбільш поширених гендерних стереотипів і гендерних упереджень щодо ролі чоловіка та жінки у визначених нами сферах.

Зупинимося більш детально на характеристиці запропонованих нами напрямів.

Першим напрямом, на нашу думку, який необхідно враховувати при розробці соціально-педагогічних умов формування гендерної культури, є суспільна сфера життєдіяльності людини.

У межах цієї сфери нами було враховано результати дослідження науковців з проблеми ідентифікації української жінки та чоловіка, вивчення гендерних аспектів в історії України щодо існування прикладів активної ролі жінок у суспільстві, культурі держави, тобто під час навчально-виховного процесу важливим є залучення вітчизняного культурного досвіду.

Гендерні уявлення щодо того, якими повинні бути “справжні” чоловіки та “справжні” жінки, позбавляють, на нашу думку, юнаків і дівчат свідомого вибору своєї поведінки в суспільстві, заважають студентам орієнтуватися на прояв власної унікальної гендерної ідентичності в діяльності, виконанні різноманітних соціальних ролей. Розробка цього напрямку забезпечить усвідомлення студентами того факту, що існуюча культура може зберігати та передавати з покоління в покоління патріархатні цінності з домінуванням однієї статі над іншою, що заважає самореалізації особистості як чоловіка, так і жінки.

Отже, саме тому педагогічна діяльність зі студентами університету в межах цього напрямку повинна передбачати роботу за такими напрямками:

- підвищення рівня соціокультурної адаптації студентської молоді університету через ознайомлення з концепцією гендерної теорії, роз'яс-

нення майбутнім спеціалістам впливу та ролі гендерної соціалізації в закріпленні за статтю гендерних ролей чоловіка й жінки;

– підтримка лідерських якостей жінок з опорою на культурні особливості через надання студентам прикладів успішної суспільної й державної діяльності жінок в історії та ознайомлення студентів з існуючими гендерними стереотипами й упередженнями, такими як, наприклад, політика – не жіноча справа тощо.

Ми переконані, що розробка цього напрямку сприятиме усвідомленню майбутніми фахівцями важливості залучення жінок до процесу прийняття рішень, розвитку соціальної активності, відповідальності, пошуку свого місця в суспільстві, зростанню відчуття самооцінки, впевненості у своїх можливостях, тобто формуванню гендерної ідентичності, яка вільна від гендерних упереджень та стереотипів.

Ураховуючи те, що студенти університету – майбутні спеціалісти, важливим є визначення професійного напрямку. Під час педагогічної діяльності при розробці цього напрямку ми враховували дослідження Ш. Берн про існування найбільш поширених гендерних стереотипів та упереджень щодо жінок у професійній сфері [2].

Педагогічна діяльність у контексті цього напрямку спрямована на розвиток навичок гендерного аналізу, рефлексії з погляду гендерного підходу в суспільстві. Змістом цього напрямку є ознайомлення студентів зі значним внеском жінок у ті сфери, які традиційно вважають чоловічими. Завдяки висвітленню проблеми недостатньої презентації жінок у різних галузях науки студенти матимуть можливість впевнитися в ігноруванні жіночого внеску в розбудову країни.

Визначений нами напрям передбачає розвиток навичок позитивного, діалогічного спілкування для ефективного міжстатевого спілкування в майбутній професійній діяльності. Розробка цього напрямку орієнтуватиме студентів на визнання того факту, що найбільш ефективно вирішуються завдання за участю представників різної статі, які є носіями унікальних гендерних характеристик.

Одним з важливих питань у межах професійного напрямку є, на нашу думку, запобігання дискримінаційним практикам, сексизму. Саме тому ми передбачаємо ознайомлення студентів з гендерними уявленнями щодо поняття “чоловічий” або “жіночий” стилі спілкування, існування явища “скляної стелі” на робочих місцях. З метою вирішення конфліктних ситуацій у міжособистісних відносинах розробка соціально-педагогічних умов повинна передбачати орієнтацію на співробітництво, позитивну комунікативну установку (прояв поваги до думки іншого, активне слухання, утримання від агресії під час спілкування).

Наступним напрямом є сімейна сфера життєдіяльності людини. Характеризуючи цей напрям, ми враховували дослідження про те, що сім'я є основою природного середовища існування людини та провідний мікрофактор її соціалізації [1]. У контексті вирішення цього завдання ми розуміємо

важливість та складність розробки цього напрямку, адже на сьогодні сім'я є найбільш прихованою сферою міжособистісних відносин.

Сімейний напрям при розробці соціально-педагогічних умов формування гендерної культури студентів університету передбачає підвищення ролі сім'ї шляхом роз'яснення студентам важливості та корисності дотримання партнерських відносин у майбутній сімейній життєдіяльності для кожного члена сім'ї, на основі зробленого дослідниками висновку про те, що сімейне благополуччя визначається не матеріальною забезпеченістю, а задоволеністю емоційних потреб усіх членів сім'ї, взаємоповагою, взаєморозумінням. Дітина, яка виховується в партнерській сім'ї, не відчуває себе зайвою людиною [3]. Розробка цього напрямку сприятиме, на нашу думку, розумінню студентами необхідності існування гармонійних паритетних відносин між усіма членами сім'ї, запобіганню проявів гендерної нерівності, гендерного насильства.

У межах сімейного напрямку при розробці соціально-педагогічних умов формування гендерної культури передбачається визнання важливості паритетності батьківства (материнства). Залишаючись провідним агентом соціалізації, природним середовищем людини, сім'я формує ціннісні орієнтації дитини, приклади відносин між чоловіком і жінкою, їхніх гендерних ролей, є транслятором культури від старшого покоління до молодшого.

При розробці цього напрямку, ми спиралися на наукові праці, у яких обґрунтовано, що в разі відсутності в сім'ї батька або його уваги до дитини дитина пізнає світ тільки через матір. Жінки іноді занадто контролюють своїх синів, змушуючи їх бути залежними від матері протягом життя. Хлопчики особливо чутливі до втрати батьком престижу в сім'ї, вони засвоюють образ чоловіка як зайвої людини в сім'ї [6]. Отже, розробка сімейного напрямку соціально-педагогічних умов формування гендерної культури спонукатиме студентів до аналізу гендерних уявлень та упереджень щодо ролі чоловіка й жінки в сімейній сфері, своїх відносин зі своїми власними батьками, намаганням увявити свою майбутню сім'ю та своє місце в ній.

Висновки. Таким чином, розробляючи умови формування гендерної культури студентів університету, особливий наголос потрібно зробити на ретельному різноманітному відборі матеріалу, що буде враховувати гендерні особливості студентів, які є представниками своєї статі, але водночас, уособлюють носіїв загальнолюдських якостей; особливості міжособистісної та міжстатевої взаємодії з орієнтацією на партнерство, співпрацю, виконання ролей, не закріплених за статтю. Запровадження гендерного компонента та використання гендерного підходу в професійну підготовку студентів університету в навчальний і позанавчальний час через аудиторний вид роботи та позааудиторний є важливим засобом їх соціального розвитку й адаптації в різних сферах суспільства та майбутній професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; за заг. ред. А. Й. Капської. – Київ, 2002. – 164 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – Санкт-Петербург : Прайм : ЕВРОЗНАК, 2002. – 320 с.

3. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / І. М. Богданова. – Київ : Знання, 2008. – 343 с.
4. Мельник Т. 50/50: Сучасне гендерне мислення : словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – Київ : К.І.С., 2005. – 280 с.
5. Програма розвитку ООН. Україна в 2015 році: Цілі розвитку тисячоліття, адаптовані для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/ua/millennium-development-goals>.
6. Трошина Е. Ю. Гендерные аспекты формирования брака и семьи / Е. Ю. Трошина // Актуальные проблемы психологического знания. Теоретические и практические проблемы психологии. – № 3 (16). – 2010. – С. 83–87.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2014.

Васильченко Е. И. Основные принципы и направления в разработке социально-педагогический условия формирования гендерной культуры студентов университета

В статье рассматриваются основные принципы и направления в разработке социально-педагогических условий формирования гендерной культуры студентов университета. Проведенный теоретический анализ позволил определить сущность гендерной культуры студентов университета и основные принципы и направления в разработке социально-педагогических условий формирования гендерной культуры студентов университета. Как основные выделены следующие принципы гуманизма, соответствия природе, соответствия общечеловеческой культуре, диалогичности. Характеризуются такие основные направления, как общественное, профессиональное, семейное. Эти направления соответствуют наиболее значимым сферам человеческой жизнедеятельности.

Ключевые слова: *гендерное равенство, гендерная культура студентов университета, формирование, принцип, социально-педагогическое условие, публичная сфера, профессиональная сфера, семейная сфера.*

Vasylichenko O. Basic Principals and Directions of Social Pedagogical Conditions of Formation of University's Students Gender Culture

The article analyzes principals and directions of social pedagogical conditions of formation of university students' gender culture. The author's theoretical analysis gave the possibility to determine the content of university students' gender culture as creation, functioning and transmission of its main elements (gender values, gender knowledge, gender norms of behavior) based on the idea of gender equality that allows to avoid gender prejudices, perceive one's own gender identity and respect other's gender identity. The article determines the main principals of the formation of university students' gender culture: principal of humanism where the personality is the main value and equality is a norm in the society; principal of conformity with nature when education and bringing up respond to students' interests and abilities; principal of conformity with culture when it is necessary to take into account the place and time of education and the peculiarities of students' culture, where the priority is a personality; principal of dialogue that is based on avoiding gender stereotypes, aggressive words.

The main directions of social pedagogical conditions of formation of university students' gender culture are proposed in the article. They are public, professional, family. These spheres where gender socialization influences a personality are very important.

The public direction focuses on the issues of theory of gender, construction of gender stereotypes and support of girl's leadership. The next professional direction fosters to develop gender analysis, to demonstrate women's contribution to science and other spheres that traditionally referred as men's. The family directions leads to understanding the positive role of the family for all its members and the role of parentage.

Key words: *gender equality, university students' gender culture, formation, principal, social-pedagogical condition, public sphere, professional sphere, family sphere.*